

УДК 37.015.311:316.77

Петро Кліш, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк
Алла Хом'як, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки, м. Луцьк

КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлюються суть і структура комунікативної діяльності. Багатьма ученими комунікативна діяльність розглядається як процес, одна з форм спілкування. Окремі з них вважають категорію "спілкування" синонімом поняття "комунікативна діяльність". Інші ж – протиставляють їх, стверджуючи, що вони представляють дві грані способу життя індивіда. Є різні підходи до визначення структурних компонентів комунікативної діяльності.

Ключові слова: комунікативна діяльність, спілкування, комунікативний акт, комунікативні вміння, комунікативні навички, комунікативна ситуація, комунікативна задача, комунікативна рефлексія.

Літ. 11.

Пётр Клиш, кандидат педагогических наук, доцент кафедры педагогики и психологии
Волинского института последипломного педагогического образования, г. Луцк
Алла Хомяк, кандидат педагогических наук, доцент кафедры прикладной лингвистики
Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки, г. Луцк

КОМУНІКАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ У РОЗВИТКУ І ФУНКЦІОНУВАННІ ОСОБИСТОСТІ

В статье освещаются сущность и структура коммуникативной деятельности. Многими учеными коммуникативная деятельность рассматривается как процесс, одна из форм общения. Некоторые из них считают категорию "общение" синонимом понятия "коммуникативная деятельность". Другие – противопоставляют их, утверждая, что они представляют две грани образа жизни индивида. Существуют различные подходы к определению структурных компонентов коммуникативной деятельности.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, общение, коммуникативный акт, коммуникативные умения, коммуникативные навыки, коммуникативная ситуация, коммуникативная задача, коммуникативная рефлексия.

Petro Klish, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the Pedagogy and Psychology Department
Volynskiy Institute of Postgraduate Pedagogical Education,
Lutsk
Alla Khomyak, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the Applied Linguistics Department
Eastern European Lesya Ukrayinka National University,
Lutsk

THE COMMUNICATIVE ACTIVITY IN THE DEVELOPMENT AND FUNCTIONING OF PERSONALITY

The communicative activity is regarded to be a system of the communicative acts, which are carried out by partners in the certain communicative situation and pursue a certain goal. A communicative act is considered to be a structural unit of communication. A communicative task is the functional unit that determines the acts of communication. These acts are personally specified and realized. Due to the communicative task the participants of communication feel the need to get in touch.

There are several variants of relationships between communication partners such as: the subject-subject relationships presenting the dialogue of equal partners; the subject-object relationships characterizing the communicative activity in the form of management; the object-subjective relationships typical of the communicative activity in the form of imitation.

The communicative activity is comprised of the set of speech actions, characterized by their own goal and determined by the structure of the activity due to the interaction in a particular situation.

The important factors of mastering the communicative activity are the communicative activism and awareness of the individual. They are characterized by the willingness to initiate, to establish and maintain interpersonal contacts as well as focusing one's cognitive-volitional efforts on solving the communicative tasks.

The knowledge of the essence and structure of the communicative activity allows an individual to be successful in life.

Keywords: *the communicative activity, communication, the communicative act, the communicative skills, communicative habits, the communicative situation, the communicative task, communicative reflexion.*

Постановка проблеми. Комунікативна діяльність являє собою систему комунікативних актів. Вони здійснюються партнерами в певній комунікативній ситуації й переслідують певну мету. Комунікативний акт вважається структурною одиницею спілкування. Функціональною одиницею є комунікативна задача, яка визначає характер дії спілкування. Ці дії є особистісно зумовленими й усвідомленими. За наявності комунікативної задачі в учасників спілкування з'являється потреба вступити в контакт.

Виокремлюють кілька варіантів взаємин партнерів зі спілкування: суб'єкт-суб'єктні взаємини як діалог рівноправних партнерів; суб'єкт-об'єктні взаємини, які характеризують комунікативну діяльність у формі управління; об'єкт-суб'єктні взаємини, властиві комунікативній діяльності у формі наслідування.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Сутність, структуру, види, форми, механізми здійснення комунікативної діяльності досліджували Б. Ананьєв, Г. Андрєєва, Ф. Бацевич, О. Бодальов, О. Бондаренко, М. Васильєва, І. Зязюн, М. Лісіна, М. Каган, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, О. О. Леонтьєв, Б. Ломов, С. Мойран, Ю. Пассов, Б. Паригін, К. Робертс та ін.

Так, О. Бодальов розглядає комунікативну діяльність як діяльність, предметом якої є спілкування з іншою людиною – партнером зі спілкування, спрямоване на пізнання інших, а через них і за їхнього посередництва – на самопізнання й самооцінювання [8].

У наукових пошуках Г. Андрєєвої, І. Богомолової, О. Волкова, М. Кагана, М. Лісіної, І. Логвінової, І. Мартиненко, О. Цимбалюка та ін. спілкування розглядається як один з “видів діяльності”, як “діяльність спілкування”, “комунікативна діяльність”. Зокрема, М. Лісіна вважає категорію “спілкування” синонімом поняття “комунікативна діяльність” [3].

Утім, Б. Ломов протиставляє спілкування і діяльність, стверджуючи, що спілкування не можна визначити як вид людської діяльності, адже воно принципово відрізняється від останньої, тому що пов'язує суб'єкта не з об'єктом, а з іншим суб'єктом. А відтак, діяльність і спілкування представляють дві грані способу життя індивіда [4].

Метою статті є теоретичне обґрунтування тлумачення комунікативної діяльності та її структури.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Комунікативна діяльність являє собою систему комунікативних актів. Вони містять такі основні функціональні блоки, що виконують дії: сформулювати мету; сформулювати задачу; ініціювати дію спілкування; виконати реакцію у відповідь; оцінити реакцію у відповідь та коригувати поведінку [1].

Комунікативні акти здійснюються комунікантами в певній комунікативній ситуації з метою зміни станів цієї ситуації відповідно до того, наскільки наявні стани влаштовують або не влаштовують її учасників. Ці дії є особистісно зумовленими, оскільки здійснюються суб'єктом відповідно до особистої мотивації, усвідомленими, бо проходять стадії аналізу ситуації і свідомого планування, і інтенціональними, тому що переслідують певну мету [9;10].

Комуніканти різняться за своїми постійними ознаками, які визначають їх комунікативний статус (стать, вік, соціальне становище, рівність, характер освіти, національність, віросповідання, місце праці) та змінними або ситуативними ознаками.

Функціональною одиницею комунікативної діяльності можна вважати комунікативну задачу. Її визначають внутрішні і зовнішні умови (рівень розвитку потреби в спілкуванні, минулий досвід взаємодії, ситуація взаємодії, характер ближчої за часом дії партнера). Задача, в свою чергу, визначає характер дії спілкування.

За наявності комунікативної задачі в учасників спілкування з'являється потреба вступити в контакт. Потреба реалізується в предметі спілкування, в результаті чого вона стає мотивом діяльності [1].

А. Соколов розглядає комунікативну діяльність як одну з форм спілкування. При цьому він виокремлює три варіанти взаємин партнерів зі спілкування: суб'єкт-суб'єктні взаємини як діалог рівноправних партнерів; суб'єкт-об'єктні взаємини, які характеризують комунікативну діяльність у формі управління, коли відправник повідомлення розглядає отримувача як об'єкт впливу; об'єкт-суб'єктні взаємини, властиві комунікативній діяльності у формі наслідування, коли реципієнт цілеспрямовано обирає комунікатора як еталон для наслідування, і відповідно останній при цьому може навіть не усвідомлювати своєї залученості до комунікативного акту [10].

У дослідженні О. Проскурняк комунікативна діяльність розкрита у внутрішньому плані через потреби, мотиви, мету, у зовнішньому – через комунікативні вміння і навички [6]. І. Мартиненко також розглядає комунікативну діяльність через стан сформованості комунікативних умінь і навичок [5].

Комунікативна діяльність, як і будь-яка діяльність, має три сторони: мотиваційну, цільову і виконавчу. Вона народжується з потреби, потреба виступає у вигляді макроінтенцій, у яких синтезується соціальна активність суб'єктів. Макроінтенції виступають в діалозі чимось об'єктивованим і виводяться із соціальних мотивів. О.О. Леонт'єв наголошував, що “кожний одиничний акт діяльності... починається мотивом і планом і завершується результатом, досягненням наміченої спочатку мети; в середині ж лежить динамічна система конкретних дій і операцій, спрямованих на результат” [2, 26].

Комунікативна діяльність тлумачиться як сукупність мовленнєвих дій, котрі вирізняються такими особливостями: по-перше, вони характеризуються власною метою або завданням; по-друге, визначаються структурою діяльності в цілому і особливо тими діями, які передували їй усередині акту діяльності; по-третє, мають певну внутрішню структуру, зумовлену взаємодією в певному випадку і в певний момент [7].

Розгляду структурних компонентів комунікативної діяльності присвячені наукові дослідження М. Лісіної, В. Соковніна, М. Станкіна, О. Смирнової та ін.

Так, М. Лісіна визначила наступні основні складники комунікативної діяльності: предмет спілкування – це інша людина, партнер зі спілкування; потреба в спілкуванні, яка полягає в прагненні людини до пізнання й оцінки інших людей, а через них і за їхнього посередництва – до самопізнання та самооцінки; комунікативні мотиви – це те, заради чого реалізується спілкування; дії спілкування – це одиниці комунікативної діяльності, цілісний акт, який адресується іншій людині (ініціативні акти та дії у відповідь); завдання спілкування – це мета, на досягнення якої в конкретній комунікативній ситуації спрямовані різноманітні дії в процесі спілкування; засоби спілкування – це операції, за допомогою яких втілюються дії спілкування; продукт спілкування – це утворення матеріального й духовного характеру, що створюються як результат спілкування (до них відноситься загальний результат та взаємини, вибіркові прив'язаності, образ Я та образи інших учасників у спілкуванні) [3].

На думку В. Соковніна, процес спілкування як діяльності має наступну структуру:

програмування мети спілкування й напрямів її реалізації; вербальну та невербальну комунікацію, що сприяє реалізації програми; контроль за перебігом власної комунікативної поведінки; корекцію власної комунікативної поведінки; контроль за комунікативними вчинками Інших, що беруть участь в акті спілкування; звіряння результатів комунікативного акту з програмою; уточнення програми для наступних комунікативних актів [9].

У дослідженнях М. Станкіна комунікативна діяльність як процес постає у формі послідовних взаємопов'язаних комунікативних дій: входження суб'єкта в комунікативну ситуацію; розпізнання та оцінка суб'єктом характеру комунікативної ситуації (сприятлива, несприятлива тощо); розуміння комунікативної ситуації; обрання іншого суб'єкта партнером для можливої взаємодії; актуалізація комунікативного завдання відповідно до особливостей ситуації спілкування; підхід до суб'єкта взаємодії; налаштування на суб'єкта-партнера зі взаємодії; залучення суб'єктом-ініціатором уваги суб'єкта-партнера; оцінка емоційно-психологічного стану суб'єкта-партнера й виявлення ступеня його готовності до вступу у взаємодію; налаштування суб'єкта-ініціатора на емоційно-психологічний стан суб'єкта-партнера; вирівнювання емоційно-психологічних станів суб'єктів спілкування, формування загального емоційного тла спілкування; комунікативний вплив суб'єкта-ініціатора спілкування на суб'єкта-партнера; оцінка суб'єктом-ініціатором реакції суб'єкта-партнера на вплив; стимулювання “відповідного ходу” суб'єкта-партнера; “відповідний хід” суб'єкта-партнера зі спілкування [11].

Важливим чинником оволодіння комунікативною діяльністю визнаються власна комунікативна активність і свідомість особистості, які розглядаються, як:

- 1) стан людей, які взаємодіють, що характеризується прагненням до встановлення міжособистісних контактів, вольовими зусиллями під час їх налагодження, цілеспрямованістю й ініціативою в пізнанні одне одного, налаштуванням на встановлення й підтримування контактів;
- 2) якість комунікативної діяльності, у якій виявляється особистість людини з її ставленням до мети, змісту, форм результатів спілкування й прагнення мобілізувати свої пізнавально-вольові зусилля на розв'язання різноманітних задач;
- 3) прояв творчого ставлення індивіда до партнерів зі спілкування;
- 4) особистісне утворення, яке виражає пізнавальний, емоційний і поведінковий відгук на звернення іншої людини.

Успішний перебіг спілкування визначається комунікативною рефлексією його учасників. Тобто усвідомленням ними власної комунікативної діяльності, умінням аналізувати їх реакції по відношенню до себе. Кожний партнер з'ясовує мету, план діяльності, виділення окремих її фрагментів, пошук варіантів розв'язання комунікативної задачі тощо [9; 10; 11].

Висновки. У визначенні суті комунікативної діяльності прослідковується її системноособистісний, суб'єктний, інтегративний та полідисциплінарний характер.

При всьому розмаїтті підходів учених до з'ясування суті комунікативної діяльності можна стверджувати, що всі вони зводяться до винятковості її ролі як у розвитку, так і у функціонуванні особистості.

Комунікативна діяльність має три сторони: мотиваційну, цільову і виконавчу. Органічною єдністю всіх трьох сторін є комунікативний акт.

Функціональною одиницею комунікативної діяльності можна вважати комунікативну задачу. Її визначають рівень розвитку потреби в спілкуванні, комунікативна ситуація, характер дії партнера.

Подальшого дослідження потребують визначення критеріїв, показників і рівнів сформованості комунікативної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кліш П. А., Хом'як А. П. *Комунікативний акт як структурна одиниця спілкування* / П. А. Кліш, А. П. Хом'як. – Педагогічний пошук, Науково-методичний вісник, 2014. – № 4 (84), С. 9–11.
2. Леонтьев А. А. *Язык, речь и речевая деятельность* / А. А. Леонтьев. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с.
3. Лисина М. И. *Формирование личности ребенка в общении* / М. И. Лисина. – СПб.: Питер, 2009. – 320 с.: ил. – (Серия "Мастера психологии").
4. Ломов Б. Ф. *Категории общения и деятельности в психологии* / Б. Ф. Ломов // *Вопр. философии*. – 1979. – № 8. – С. 34–47.
5. Мартиненко І. В. *Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення* [Текст]: [монографія] / І. В. Мартиненко; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ: ДІА, 2016. – 307 с.
6. Проскурняк О. І. *Чинники розвитку комунікативної діяльності розумово відсталих підлітків* / О. І. Проскурняк // *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. – 2015. – Вип. 9. – С. 85–92.
7. *Психологический словарь* / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
8. *Психология общения. Энциклопедический словарь* / под общ. ред. А. А. Бодалева. – М.: Изд-во "Когито-Центр", 2011. – 600 с.
9. Соковнин В. М. *О природе человеческого общения: Опыт философского анализа* / В. М. Соковнин.

– [изд. 2-е, испр. и доп.] – Фрунзе: Мектеп, 1974. – 146 с.

10. Соколов А. В. *Введение в теорию социальной коммуникации* / А. В. Соколов. – СПб.: Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.

11. Станкин М. И. *Психология общения* [Текст]: курс лекций / М. И. Станкин. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО "МОДЭК", 2000. – 304 с.

REFERENCES

1. Klish, P. A. & Khomyak, A. P. (2014). *Komunikatyvnyi akt yak strukturna odynytsia spilkuvannia* [Communicative act as a structural unit of communication]. *Pedagogical research*, no. 4 (84). pp. 9–11. [in Ukrainian].
2. Leontyev, A. A. (1969). *Yazyk, rech i rechevaya deyatel'nost'* [Language, speech and speech activity]. Moscow: Education 214 p. [in Russian].
3. Lisina, M. I. (2009). *Formirovaniye lichnosti rebenka v obshchenii* [The formation of a child's personality in communication]. St. Petersburg: Piter 320 p. [in Russian].
4. Lomov, B. F. (1979). *Kategorii obshcheniya i deyatel'nosti v psikhologii* [Categories of communication and activity in psychology]. *Issues in philosophy*, no. 8. pp. 34–47. [in Russian].
5. Martynenko, I. V. (2016). *Osoblyvosti komunikativnoi diialnosti ditei starshoho doshkil'nogo viku iz systemnymy porushenniamy movlennia* [The peculiarities of the communicative activity of the senior preschoolers having systemic speaking disability]. Kyiv: DIA 307 p. [in Ukrainian].
6. Proskurniak, O. I. (2015). *Chynnyky rozvytku komunikativnoi diialnosti rozumovo vidstalykh pidlitkiv* [Factors favouring the development of the communicative activity of the mentally defective adolescents]. *Education for people with special needs*, no. 9. pp. 85–92. [in Ukrainian].
7. Petrovskiy, A. V. & Yaroshevskiy, M. G. (Ed.). (1990). *Psikhologicheskii slovar* [Psychological dictionary]. Moscow: Politizdat 494 p. [in Russian].
8. Bodalev, A. A. (Ed.). (2011). *Psikhologiya obshcheniya. Entsiklopedicheskii slovar* [Psychology of communication. Encyclopedic dictionary]. Moscow: Kogito-Centr, 600 p. [in Russian].
9. Sokovnin, V. M. (1974). *O prirode chelovecheskogo obshcheniya: Opyt filosofskogo analiza* [About the nature of human communication: the experience of philosophic analysis]. Frunze: Mektep, 146 p. [in Russian].
10. Sokolov, A. V. (2002). *Vvedenie v teoriyu sotsialnoy kommunikatsii* [Introduction to the theory of social communication]. St. Petersburg: Mihajlov V. A. Publ. 461 p. [in Russian].
11. Stankin, M. I. (2000). *Psikhologiya obshcheniya: kurs lekciy* [Psychology of communication: lecture notes]. Moscow: Moskovskiy psikhologo-sotsialnyy institut, Voronezh: NPO "MODEK" Publ. 304 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 16.08.2017